

DİL VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ DOĞRULTUSUNDA DİL PLANLAMASI VE TÜRK DİL DEVRİMİ

Öğr. Gör. Özden Fidan
DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi
Dilbilim Bölümü

Dil planlaması (language planning), genelde “Dilin değişim sürecine amaçlı ve planlı müdahale” olarak tanımlanmaktadır (Aktuna, 1995; Wardhaugh, 1997; İmer1998). Bu müdahale, düzenlenmiş bir dil planlaması çerçevesinde belirlenen resmi ya da gayri resmi politikalar doğrultusunda belli bir dilin ya da aynı dil içinde var olan farklı değişkenler arasından belli bir değişkenin ayrıcalıklı ve/ veya saygın duruma getirilmesini ya da belli bir dilin toplumsal iletişim düzleminde daha işlevsel duruma getirilmesi çabalarını içerir. Bu amaçlı çabalar sonucunda, söz konusu dilin ya da değişkenin sesletim, sözlükçe, dilbilgisi ve yazım kurları sptanıp dil dizgesinin yerleşikleşir ya da belli bir düzenlilik içinde sürerliği sağlanır. Bu belirlemeler doğrultusunda dil planlaması süreci, üzerinde çalışılması kararlaştırılmış dilin statüsünün belirlenmesine yönelik olarak statü planlaması (status planning) ya da dilin kendi içinde bazı düzenlemelere gidilmesi amacıyla bütünce planlaması (corpus planning) etkinliklerinde birinin ya da her ikisinin birden uygulanmasıyla gerçekleştirilir.

Statü Planlaması (status planning), Belli bir dilsel topluluğun dilinin yüklendiği işlevleri tayin etmek amacıyla yapılan çalışmadır. Bu çalışmalar doğrultusunda, temelde iletişim işlevi yüklenmiş dil, aynı zamanda belli bir ülkenin sınırları içinde **resmi dil, ölçünlü dil(yani standart dil mesela İstanbul türkçesi), eğitim dili, yazı dili** gibi işlevlerle tanımlanır ve toplumsal yapı içindeki statüsünü kazanır. Bir dilin toplumsal düzlemdeki işlevlerinin belirlenmesi, o dilin söz konusu toplum içindeki “temsil” değerinin belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, statü planlaması yapılan ve bu sayede saygınlaşan dil, o dili kullanan dilsel topluluğu temsil edilişle, topluluğun da saygınlaşmasına yol açar.

Bütünce Planlamasında (corpus planning), bir dilin ya da aynı dil içindeki belli bir değişkenin olası tüm iletişim işlevlerini yüklenerek toplumsal iletişimin gerçekleşmesine tam olarak hizmet etmesinin sağlanması amaçlanır. Bu, dilin kendi içinde yapılan planlanmış / hesaplanmış değişiklikleri içerir. Söz konusu değişiklikler, yeni sözcük türetimi, yazım kılavuzlarında yapılan değişiklikler, yazı diliyle ilgili yeni belirlemeler vb. oluşur.

Dil planlaması etkinliği kapsamında ülkeler ya da hükümetler farklı dil politikaları (language policy) izleyebilmektedir. Schiffman (1998) iki temel dil politikası ayırt etmekte ve bu politikaların özelliklerini şöyle belirlemektedir.

AÇIK (overt)	ÖRTÜK (covert)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Açık ▪ Resmleştirilmiş ▪ Yasallaşmış ▪ Dizgeleştirilmiş ▪ İlan edilmiş 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Örtük ▪ Resmleştirilmemiş ▪ Yasallaşmamış ▪ Dile dayalı doğruluk kuralları olan ▪ İlan edilmemiş
<p>Türk Dil Devrimi, Türkçe dili, Statü ve bütüncü planlaması yapılarak resmi, ölçünlü, eğitim ve yazı dili olarak düzenlenmiş, yasalarla koruma altına alınmış ve ilan edilerek yaygınlaştırılmıştır.</p> <p>Bugün, Türkiye sınırları içinde toplumsal yapı içinde belli kurumlarda (devlet okullarında, devlet televizyonunda, ulusal gazetelerde), gündelik konuşma dilinde (ülke halkının çoğunluğu tarafından), yabancı kökenli sözcüklerle birlikte bilim, sanat ve spor alanlarında kullanılmaktadır.</p>	<p>Amerika Birleşik Devletleri Dil Politikası, İngilizce dili, ülke sınırları içinde birinci dil olarak okullarda, iş dünyasında, eyaletlerde, federal ya da yerel yönetimlerde, sağlık kuruluşlarında, kitle iletişim araçlarında, spor, bilim, sanat ve teknik alanında kullanılmaktadır. Yasalarla koruma altına alınmamıştır, ilan edilmemiştir.</p> <p>Bugün, yukarıda sözü geçen tüm iletişim alanlarında ve uluslararası sahnede özellikle bilim ve teknik alanında egemen dil olma özelliği sergilemektedir.</p>

Dil ve iktidar ilişkilerini aslında tam bu noktada konunun içine sokmak anlamlı olacaktır. Dil ve İktidar ilişkilerini daha açık duruma getirmek için sayın Yağcıoğlu'nun bu kitaptaki yazısında sözünü ettiği dilin işlevlerine burada bir kez daha değinmekte fayda vardır.

P İş, eğitim, kitle iletişim araçları, devlet kurumları

n-P

Aile, komşuluk, Arkadaşlık, Ana okulu

Şimdi bu belirlemeyi, iktidar kavramı çerçevesinde yeniden ele alacağız. İktidar ya da güç, temel anlamıyla "Bir işi yapabilme gücü, bir işi başarabilme yetki ve yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma dayanarak, aile, komşuluk, arkadaşlık gibi çift yönlü ilişkilerde güç dengesinin belirleyicileri iş,

eğitim, parasal durum gibi etmenlerken tüm bu ilişkilerdeki güç dengesi belirleyicilerini toplumsal belleğe yerleştiren kurumlar ise kitle iletişim araçları ve devlet kurumlarıdır. Bu çerçevede GÜÇ, kavramını iki farklı düzlemde ele almak gerekmektedir.

	REKLAM	POLİTİKA	MEDYA	KÜLTÜR
ETKİSEL GÜÇ (Belli bir konuda hedef kitleyi, bir Őeye ikna etme)	Toplumun tüketim eşyaları konusunda yönlendirir	Toplumun ülkenin yönetimi ya da oluşacak değişiklikler konusunda yönlendirir	Gündelik yaşam içinde popüler kültürü besler ayrıca toplumun ülke ya da dünya ile ilgili bilgi darcağını besler.	Toplumun ve toplumun oluşturan bireylerin dünyayı algılayışlarını yönlendirir. Bu anlamda toplumsal bellek içinde saygın kabul edilen ortak temel değerlerin varlığı önemlidir.
Hedeflenen topluluğu belli bir konuda yönlendirme ya da ikna etme düzlemleri				
	HUKUK	EĞİTİM	İŞ DÜNYASI / İŞ YÖNETİMİ	
ARAÇSAL GÜÇ (Toplumun yönlendirme araç görevi üstlenen kurumlar)	Toplumun birarada bulunabilirliğini ve sürekliliğini kanunlarla koruma altına alır	Resmi, ölçünlü dilin eğitimi ve anadili bilincinin gelişmesi	Toplumun kendi içindeki katmanlaşmayı belirler ve /veya toplumun diğer toplumlar karşısındaki ekonomik saygınlığını sağlar ve korur.	
Toplumun yönlendirme ya da ikna etme düzlemlerinde, toplumsal ilişkiler bağlamında güç dengelerinin kurulmasına aracılık eden kurum ve kuruluşlar				

Türkçenin bugünkü durumunu bu tabloda verilenler açısından değerlendirelim: Etkisel Güç açısından baktığımızda toplumu tüketim maddeleri konusunda yönlendiren reklamların dili büyük ölçüde Türkçe olmakla birlikte tanıtımı yapılan ürünlerin çoğu yabancıdır.

Ülkenin yönetimi konusunda toplumu yönlendiren politikacıların hepsi Türkiye vatandaşıdır (bazen olmadıklarını da öğreniyoruz) ancak toplumu temsil eden bu yetkililer ülkeyle ilgili kararlarını değişik ülke yöneticileri ya da uluslararası kuruluşların onaylarıyla uygulamaya koyabilmektedirler.

Medya, yani kitle iletişim araçları ise daha çok belli ideolojik tutumların temsilcisi olan politik kuruluşların temsilcisi olarak toplumsal yapı içindeki yerlerini almaktadır.

Toplumu oluşturan bireylerin dünyayı algılayışlarını biçimlendiren kültür ise, günümüzde çoğunlukla popüler kültürü besleyen kitle iletişim araçları ve politik tutumlar ile biçimlenmektedir. Yabancı tüketim maddeleriyle çevrili olma ve ülkenin yönetiminde söz sahibi olan dış güçlerin varlığı toplumsal bellekte yer ederek, yeni kuşaklara aktarılmaktadır. Her yeni kuşakla birlikte ülkeyi ve ulusu temsil eden yönetimin toplum gözündeki güvenilirliği gittikçe azalmakta, bunun bir uzantısı olarak yönetimin temsil ettiği yasalarla korunan, resmi dil işlevi yüklenmiş Türkçenin saygınlığı da zedelenmektedir.

Araçsal Güç açısından bakıldığında, toplumu yönlendirmede etkin olan etkisel güçlerin toplum gözünde güvenilirliği sağlanmadığında, hukuki kurullarla korunmaya alınmış toplumsal ve ulusal değerlerin, gündelik yaşamda yasalarda öngörüldüğü biçimde korunmadığı bunun bir uzantısı olarak Türkçenin de başka diller karşısında saygınlığını koruyamadığı görülmektedir. Eğitim ve iş dünyasında da çok iç açıcı olmayan durumlar yaşanmaktadır. Eğitim dili Türkçe olan okullar yerine yabancı dille (özellikle de İngilizce) eğitim yapan okullar tercih edilmektedir. Bunun en büyük nedeni yabancı dil bilmek ile iş bulmanın eşdeğer olarak algılanmasıdır. Hatta bu artık birden fazla yabancı dil bilmeyi de gerektirmektedir. Bu durum da bireylerin kendilerine daha çok saygınlık kazandıracağını düşündükleri yabancı dile daha fazla eğilmelerine yol açmaktadır. Yabancı dilin anadili karşısındaki bu üstünlüğü Türkçenin daha önce Dil Devrimiyle belirlenmiş olan toplumsal işlevlerinin geçerlilik alanını kısıtlamakta ve yasalar Türkçeyi bu olumsuz etkilerden koruyamamaktadır.

İş dünyasında da durum farklı değildir. Türkiye’de iş yapan büyük şirketlerde çalışacak adayların en azından İngilizceyi iyi derecede bilmeleri gerekir. İngilizce bu açıdan sadece Türkçe karşısında değil diğer diller karşısında da ayrıcalıklı konumdadır ve bir kez daha altını çizmek gerekir ki yasalarla korunma altına alınmamıştır.

Sonuç olarak Türkçe, başarılı bir dil devriminin ardından kazandığı saygınlığı gün geçtikçe yitirmektedir. Bu durumu çözmek için yeni bir bütüncü planlaması girişiminde bulunmak, toplumsal iletişim düzleminde Türkçeyi daha işlevsel duruma getirmek için çabalamak gereklidir. Ancak buraya kadar

söylediklerimizden de anlaşılacağı gibi salt bütünce planlaması Türkçeye yitirmekte olduğu saygınlığı yeniden kazandırmaya yeterli görünmemektedir. Nasıl ki Türk Dil Devrimi başka bazı devrimlerle birlikte bir bütün olarak düşünülüyorsa, bugün dildeki bazı değişimlerin de ülke genelindeki siyasi ekonomik ve toplumsal dinamiklerden ayrı düşünülmemesi gerekir. Ekonomik ve buna bağlı politik gücün tüm güç dengelerini düzenlediği çağımızda dilin 'kirlendiğinden' ya da 'dilimizi sevmekten' dem vurmak yukarıda değinilen sıkıntıların çözümü olarak görülmemelidir.

Yine de durumu umutsuz görmek doğru olmayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi düşünüldüğünde henüz çok genç ve yeni bir ülke, yeni bir ulus ve yeni bir kültürdür. Henüz birkaç kuşaklık bir zaman dilimi içinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti ve bu yönetim altındaki Türkiyeli toplum, toplumsal belleğin oluşması ve bunun bir uzantısı olarak kültürel belleğin oluşumunu sürdürdüğü bir ulustur. Burada önemli olan, bu ülkede yaşayan bireyler ve bu ülkedeki yetkili kurumlar olarak ekonomi, sanat, bilim ve en önemlisi eğitim alanında zaman kaybetmeden amaçları saptanmış, bilinçli ve iyi düzenlenmiş bir yenilenmeye gitmektir.

Kaynakça

- Aktuna, S. (1995) Language Planning and Education: An Intertwined Matrix. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 77-95.
- İmer, K. (1998) *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Schiffman, H. (1998) *Linguistic Culture & Language Policy*. Florence, KY, USA: Routledge.
- Wardhaugh, R. (1997) *An Introduction to Sociolinguistics* (Second Edition). Camb. USA: Blackwell.
- www.universalteacher.org.uk/lang/power.htm (son erişim tarihi 20.04.2004).